

DOI: 10.52363/2414-5866-2022-2-14

УДК 351:342.57

*Леоненко Н.А., д.держ.упр., НУЦЗ України, м. Харків,
ORCID: 0000-0002-1498-0391,*

*Поступна О.В., д.держ.упр., НУЦЗ України, м. Харків,
ORCID: 0000-0002-0622-0966*

*Leonenko N., Doctor in Public Administration, Associate Professor,
National University of Civil Defense of Ukraine, Kharkiv,
Postupna O., Doctor of Science in Public Administration, Full Professor,
National university of civil defence of Ukraine, Kharkiv*

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ : МЕХАНІЗМИ, СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО ГЛОБАЛІЗМУ

INFORMATION SECURITY OF UKRAINE: MECHANISMS, CURRENT CHALLENGES AND THREATS IN THE CONDITIONS OF INFORMATION GLOBALISM

Наукова стаття присвячена дослідженню механізмів інформаційної безпеки України, сучасним викликам та загрозам в умовах інформаційного глобалізму. У статті з урахуванням комплексного та доктринального аналізу вказаної проблематики визначено, що важливу роль в досягненні інформаційної безпеки держави відіграє інституційний механізм її забезпечення. Зростання спектру загроз національній безпеці підвищує роль держави в реалізації на практиці сильної інформаційної політики, заслуговує на особливу увагу суспільства до освітньої сфери, яка безпосередньо впливає на інформаційні технології, і, безсумнівно, вдосконалення правової регламентації діяльності громадян і держави в інформаційній сфері, що обумовлено сучасними політичними та державними процесами.

Ключові слова: *інформаційна безпека, інформаційний глобалізм, інформаційні загрози; механізми протидії інформаційним загрозам; державна інформаційна політика.*

The scientific article is devoted to the study of information security mechanisms of Ukraine, modern challenges and threats in the conditions of information globalism. In the article, taking into account the complex and doctrinal analysis of the indicated issues, it is determined that an important role in achieving the infor-

mation security of the state is played by the institutional mechanism of its provision. The growing spectrum of threats to national security increases the role of the state in the implementation of a strong information policy in practice, deserves the special attention of society to the educational sphere, which directly affects information technologies, and, undoubtedly, the improvement of the legal regulation of the activities of citizens and the state in the information sphere, which is due to modern political and state processes.

Keywords: *information security, information globalism, information threats; mechanisms for countering informational threats; state information policy.*

Постановка проблеми. Враховуючи постійне зростання ризиків виникнення надзвичайних ситуацій військового, соціального, природного, техногенного походження, що пов'язано з російською військовою агресією, терористичними актами, а також існуючі прогресивні тенденції демократизації та діджиталізації, наша держава пройшла і продовжує проходити низку етапів, рівнів та стадій забезпечення інформаційної безпеки. Незважаючи на законодавче закріплення повноважень відповідних органів державної влади та місцевого самоврядування у цій сфері, очевидні проблеми розмежування їхньої компетенції та взаємодії, реальних дієвих гарантій попередження різноманітних інформаційних загроз національній безпеці, а також ефективних та своєчасних способів їх ліквідації.

У контексті дослідження важливо з'ясувати зміст правової категорії «механізм забезпечення інформаційної безпеки» та визначити підхід до розуміння цієї категорії. Це дозволить комплексно та ґрунтовно розглянути структуру механізму забезпечення інформаційної безпеки держави, виявити причини недостатньої дієвості цього механізму в цілому та окремих його елементів зокрема. Методологія дослідження інформаційної безпеки України в умовах інформаційного глобалізму на сьогоднішній день розроблена недостатньо і вимагає подальшого розвитку та адаптації до постійно змінюваних умов дійсності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Доктринальний аналіз особливостей інформаційної безпеки України в умовах інформаційного глобалізму був предметом дослідження численних вчених-правників, економістів, державних управлінців, що знайшло своє відображення у працях таких науковців як: А. В. Возженікова, Ю. Ф. Нуждіна, А. А. Стрельцова, Д. С. Черешкіна, І. М. Панаріна, А. А. Прохожева, водночас комплексний аналіз вченими не проводився, що і зумовило науковий інтерес авторів.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження особливостей інформаційної безпеки в умовах становлення інформаційного глобалізму, виокремлення її концептуально-доктринальних механізмів.

Виклад основного матеріалу. Інформаційна безпека є інтегрованою

складовою національної безпеки і її розглядають як пріоритетну функцію держави. Інформаційна безпека, з одного боку, передбачає забезпечення якісного всебічного інформування громадян та вільного доступу до різних джерел інформації, а з іншого – це контроль за непоширенням дезінформації, сприяння цілісності суспільства, збереження інформаційного суверенітету, протидія негативним інформаційно-психологічним пропагандистським впливам та захист національного інформаційного простору від маніпуляцій, інформаційних війн та операцій. Рішення комплексної проблеми інформаційної безпеки дасть змогу як захистити інтереси суспільства і держави, так і гарантувати права громадян на отримання всебічної, об'єктивної та якісної інформації.

У сучасній літературі під інформаційною безпекою розуміють її захищеність від випадкового або навмисного втручання в процес її функціонування, від спроб розкрадання, модифікації, а також руйнування її компонентів. У науковій доктрині інформаційної безпеки України дається розгорнуте визначення інформаційної безпеки. Під нею слід розуміти стан захищеності національних інтересів в інформаційному середовищі, яке визначає сукупність збалансованих інтересів особистості, суспільства і держави [1].

Безпека досягається, перш за все, шляхом конфіденційності оброблюваної інформації, а також цілісності та доступності компонентів і ресурсів системи. Потрібно, перш за все, враховувати ефективність системи управління інформаційними ресурсами і їх захист, яка буде визначати загальний рівень державної безпеки. Пильну увагу слід приділити тому, що одним з найважливіших аспектів є визначення та класифікація можливих загроз безпеки. Загроза безпеки трактується як сукупність умов і факторів, які створюють небезпеку життєво-важливим інтересам особистості, суспільства і держави.

У науковій літературі загрози поділяються на зовнішні і внутрішні. Зовнішні джерела загрози – це, перш за все, діяльність іноземних розвідувальних та інформаційних структур, терористичних організацій, а також гостра конкуренція за володіння інформаційними технологіями і ресурсами, а також технологічний прорив провідних держав світу і нарощування їх основних можливостей. Внутрішні загрози – це критичний стан вітчизняних галузей промисловості, несприятлива кримінальна обстановка, яка сприяє зрощенню державних і кримінальних структур в інформаційній сфері, низький ступінь захищеності законних інтересів громадян, недостатня правозастосовна практика і відставання України від провідних країн за рівнем інформатизації в важливих сферах державної діяльності. При чому, особливу увагу слід приділити таким видам загроз як:

– витіснення українських інформаційних агентств, засобів масової ін-

формації з внутрішнього інформаційного ринку і залежність економічної та політичної сфери суспільного життя України від закордонних інформаційних структур;

– маніпулювання інформацією (сюди включається дезінформація, приховування або перекручення інформації) [2].

Слід зазначити, що необхідним елементом при створенні системи забезпечення інформаційної безпеки країни буде формування її мети. Мета функціонування системи забезпечення інформаційної безпеки – це створення необхідних економічних і соціокультурних умов, а також організаційно-правові механізми формування і ефективного використання інформаційних ресурсів у всіх сферах життя громадян [5].

На думку окремих вчених, головним стратегічним завданням реалізації та захисту національних інтересів на сучасному етапі розвитку України в інформаційній сфері стають:

- розробка довгострокової програми по забезпеченню виходу на рівень провідних країн світу в області створення новітніх інформаційних технологій;

- свобода отримання і поширення інформації громадянами та іншими суб'єктами суспільних відносин в інтересах формування громадянського суспільства, розвитку науки і культури;

- надійний захист інформаційного потенціалу України від неправомірного його використання, що може впливати на законні інтереси особистості, суспільства і держави;

- взаємодія державних і недержавних систем інформаційного забезпечення з метою найбільш ефективного використання інформаційних ресурсів країни;

- формування і розвиток регіональних центрів сертифікації систем інформаційного захисту та їх елементів;

- протидія цілеспрямованим діям з дезінформації органів влади і використання каналів інформаційного обміну для порушення систем управління різними сферами життєдіяльності держави [3].

На нашу думку, для досягнення відповідного рівня інформаційної безпеки необхідно сформувавши єдиний державний механізм забезпечення інформаційної безпеки України, де будуть вирішуватися такі основні завдання:

1) забезпечення інформаційної безпеки, всіх основних складових елементів системи управління державної безпеки;

2) розвиток і розробка ефективної системи отримання необхідної інформації для відпрацювання основних стратегічних, тактичних і оперативних рішень в сфері управління інформаційною безпекою;

3) формування інформаційно-аналітичного потенціалу країни;

4) розвиток системи моніторингу стану інформаційної безпеки в зв'язку з виявленням загроз, що виникають як зсередини, так і ззовні системи управління національною безпекою;

5) запобігання будь-якої протиправної діяльності з боку суб'єктів інформаційної системи забезпечення національної безпеки.

Важливу роль в досягненні інформаційної безпеки держави відіграє інституційний механізм її забезпечення. Ефективність інституційної системи, що реалізує громадські інтереси, є запорукою їх гармонізації з метою забезпечення вищих державних інтересів, в тому числі національної та інформаційної безпеки. Нагадаємо, що інститути – це породжені людською свідомістю і досвідом правила взаємодій («правила гри») в суспільстві, обмеження і передумови розвитку в політиці, соціальній сфері та економіці. Інститутами, що підтримують довгостроковий економічний ріст, є закони і правила, що формують спонукальні мотиви і механізми. Інститути задають систему позитивних і негативних стимулів, знижують невизначеність і роблять соціальне середовище більш передбачуваним. Серед інститутів, які гарантують інформаційну безпеку, можна виділити такі як: верховенство закону, незалежний і компетентний суд, відсутність корупції тощо [5].

Інституційний механізм забезпечення інформаційної безпеки є особливою структурною складовою державного механізму, що забезпечує створення норм і правил, що регулюють взаємодію різних економічних суб'єктів в інформаційній сфері щодо запобігання загроз інформаційної безпеки. Інституційний механізм приводить у дію інститути (формальні і неформальні), структурує взаємодії суб'єктів, які здійснюють контроль над дотриманням встановлених норм і правил.

Сутність інституційного механізму проявляється через його функції. Підтримуємо переважну частину вчених, які вважають, що інституційний механізм виконує наступні функції, які можна застосувати й до механізму забезпечення інформаційної безпеки, а саме:

1) інтеграція агентів в один інститут з метою здійснення спільної діяльності в рамках загальних статусів і норм;

2) диференціювання норм і статусів, а також суб'єктів і агентів різних інститутів, що розділяють і ігнорують їхні вимоги; регламентація взаємодії інституту і його агентів відповідно до встановлених вимог;

3) здійснення перекладу нових вимог в реальну практику;

4) забезпечення відтворення рутинних інновацій;

5) субординація і координація відносин між суб'єктами, які належать до різних інститутів;

6) інформування суб'єктів про нові норми і правила поведінки;

7) регулювання діяльності суб'єктів;

8) контроль за виконанням норм, правил і угод [4].

Таким чином, інституційний механізм забезпечення інформаційної безпеки включає законодавчу основу і забезпечує її інституційні елементи загальної структури. Удосконалення даного механізму включає в себе реорганізацію законодавчої основи інформаційної безпеки та інституційних структур протидії загрозам інформаційної безпеки. В інституційний механізм забезпечення інформаційної безпеки входить: прийняття нових законів, які враховували б інтереси всіх суб'єктів інформаційної сфери; дотримання балансу творчої та обмежувальної функцій законів в інформаційній сфері; інтеграція України в світовий правовий простір; облік стану сфери вітчизняних інформаційних технологій тощо.

Україна стала об'єктом інформаційно-психологічних впливів, операцій, війн та її інформаційна безпека опинилась під загрозою. Можна констатувати, що:

1) український інформаційний простір є незахищеним від зовнішніх негативних пропагандистсько-маніпулятивних впливів і стає об'єктом інформаційної експансії;

2) у світовому медіапросторі відсутній український національний інформаційний продукт, що поширював би об'єктивну, неупереджену та актуальну інформацію про події в Україні. Як наслідок – світова громадськість відчуває брак інформації або отримує її з інших джерел, які часом дезінформують, надають викривлену, спотворену, неповну інформацію. Водночас проти України активно застосовується потужний медіаресурс, здійснюється експансія іноземних суб'єктів на ринку інформаційних послуг, активізуються негативні інформаційні впливи, які спрямовані на викривлення реальності, заниження міжнародного іміджу держави;

3) діяльність вітчизняних ЗМІ щодо систематичного, об'єктивного висвітлення фактів, подій та явищ є недостатньою та позбавлена стратегічного планування; інформаційно-комунікативна політика України у сфері національної безпеки потребує невідкладного перегляду та удосконалення.

Національний інформаційний простір України, на жаль, зазнає суттєвих загроз, викликів, які становлять небезпеку функціонування держави, її політичного та економічного розвитку, інтеграції у європейські та євроатлантичні структури. Загрози національній безпеці України в інформаційній сфері це – сукупність умов та чинників, які становлять небезпеку життєво важливим інтересам держави, суспільства і особи через можливість негативного інформаційного впливу на свідомість та поведінку громадян, а також на інформаційні ресурси та інформаційно-технічну інфраструктуру [2].

До загроз національній безпеці України в інформаційній сфері також варто зарахувати:

1) прояви обмеження свободи слова та доступу громадян до інформації;

2) викривлення, спотворення, блокування, замовчування упереджене та тенденційне висвітлення інформації;

3) несанкціоноване її поширення;

4) відкрити дезінформацію;

5) інформаційну експансію з боку інших держав та руйнівне інформаційне вторгнення у національний інформаційний простір, коли країни з потужнішим інформаційним потенціалом отримали можливість розширити свій вплив через ЗМІ на населення і громадськість менш потужної держави;

6) виникнення і функціонування у національному інформаційному просторі держави невідконтрольних й інформаційних потоків;

7) поширення засобами масової інформації культу насильства, жорстокості;

8) повільність входження України у світовий інформаційний простір;

9) невиваженість державної інформаційної політики та відсутність необхідної інфраструктури в інформаційній сфері;

10) розміщення дезінформації в Інтернеті.

Отже, в умовах сучасних інформаційних протистоянь національний інформаційний простір України є недостатньо захищеним від зовнішніх негативних пропагандистських інформаційних впливів, загроз. Тому захист інформаційного суверенітету, створення потужної та ефективної системи інформаційної безпеки України, розроблення дієвих стратегій і тактик протидії медіазагрозам повинні стати пріоритетними завданнями органів державної влади та недержавних інститутів.

Висновки. Таким чином, інституційний механізм забезпечення інформаційної безпеки держави передбачає формування законодавчих основ та інституційних структур, які її забезпечують. Для вдосконалення інституційного механізму і формування нових механізмів економічної безпеки в умовах інформаційного глобалізму, доцільно передбачити такі окремі елементи як: подолання декларативного характеру законодавства і скорочення розриву між законодавством і практикою в інформаційній сфері, формування наднаціонального законодавства в інформаційній сфері, створення нових інститутів, що визначають рамки взаємодії і правил поведінки в інтернет-просторі.

Загрози інформаційної безпеки мають цілком об'єктивний характер, обумовлені сучасним політичним процесом і мають дуже тісний зв'язок зі змінами в інформаційній сфері на основі розвитку інформаційних техно-

логій. Зростання спектру загроз національній безпеці підвищує роль держави в реалізації на практиці сильної інформаційної політики, на особливу увагу суспільства до освітньої сфери, яка безпосередньо впливає на інформаційні технології, і, безсумнівно, вдосконалення правової регламентації діяльності громадян і держави в інформаційній сфері, що обумовлено сучасними політичними та державними процесами.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко В. О, Литвиненко О. В. Інформаційна безпека сучасної держави: концептуальні роздуми. Режим доступу: <http://www.crimeresearch.iatp.org.ua/library/strateg.htm>.

2. Горбань Ю. О. Інформаційна війна проти України та засоби її ведення. Режим доступу: <http://www.visnyk.academy.gov.ua/wpcontent/uploads/2015/04/20.pdf>.

3. Захист інформаційної безпеки як функція держави. Режим доступу: <http://www.mego.info/матеріал/23-захист-інформаційноїбезпеки-як-функція-держави>.

4. Медвідь Ф. Інформаційна безпека України: виклики та загрози. Режим доступу: <http://www.nato.ru.if.ua/journal/2009-2-28.pdf>.

5. Методи інформаційного захисту простору. Інформаційна безпека України. Режим доступу: <http://www.ua.textreferat.com/referat-7471.html>.

References:

1. Bondarenko V. O. Informatsiina bezpeka suchasnoi derzhavy: kontseptualni rozdumy [Elektronnyi resurs] / V. O. Bondarenko, O. V. Lytvynenko. – Rezhym dostupu: <http://www.crimeresearch.iatp.org.ua/library/strateg.htm>.

2. Horban Iu.O. Informatsiina viina proty Ukrainy ta zasoby yii vedennia [Elektronnyi resurs] / Iu. O. Horban. – Rezhym dostupu: <http://www.visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2015/04/20.pdf>.

3. Zakhyst informatsiinoi bezpeky yak funktsiia derzhavy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.mego.info/material/23-zakhystinformatsiinoi-bezpeky-iak-funktsiia-derzhavy>.

4. Medvid F. Informatsiina bezpeka Ukrainy: vyklyky ta zahrozy [Elektronnyi resurs] / F. Medvid. – Rezhym dostupu: <http://www.nato.ru.if.ua/journal/2009-2-28.pdf>.

5. Metody informatsiinoho zakhystu prostoru. Informatsiina bezpeka Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ua.textreferat.com/referat-7471.html>.